

УДК 372.811

Цепкало О. В.
Національний технічний університет України
“Київський політехнічний інститут”

ТЕКСТОВА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У СИТУАЦІЯХ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті здійснено аналіз текстової діяльності студентів старших курсів технічних ВНЗ у ситуаціях науково-дослідницької роботи у процесі навчання англійської мови. Наголошується на тому, що формування і розвиток умінь текстової діяльності потребує використання комплексу стратегій роботи з текстом. Запропоновано для ефективного продукування вторинних текстів сформувані стратегії розуміння науково-технічного тексту. Виокремлено комунікативно значущі науково-дослідницькі вміння, проаналізовано стратегії розуміння науково-технічного тексту у ситуаціях науково-дослідницької діяльності.

Ключові слова: науково-дослідницька робота студентів, стратегія розуміння тексту, текстова діяльність, аналітико-синтетичні вміння.

Одним із завдань нової освіти XXI століття є підготовка фахівців, спроможних до інноваційних і креативних перетворень у науці, виробництві та суспільних відносинах. Саме тому однією із провідних цілей сучасної педагогіки є розвиток раціонального, критичного мислення. Відтак, у педагогічних та психологічних працях останніх років особливу увагу приділено формуванню мислення, цілеспрямованому розвитку інтелектуальних умінь, тобто процесам пізнавального пошуку. При цьому підвищується роль іноземних мов у розвитку науково-технічної творчості студентів через формування стратегії текстової діяльності студентів у ситуаціях науково-дослідницької діяльності.

Аналіз наукових джерел свідчить, що науково-дослідницька та інноваційна діяльність студентів є невід'ємною частиною навчального процесу [2, 5, 6, 13], оскільки у ході її виконання студент формує і розвиває вміння теоретичного осмислення своєї професійної діяльності, самостійності суджень, вміння концентруватися, постійно поповнювати власний багаж знань, стає висококваліфікованим фахівцем.

Національною доктриною розвитку освіти України у XXI ст. визначено, що основними чинниками подальшого розвитку освіти є:

- єдність освіти і науки як умови модернізації освітньої системи;
- достатній обсяг фінансування науки та підтримка вітчизняних наукових шкіл;
- фундаменталізація освіти, інтенсифікація наукових досліджень у вищих навчальних закладах;
- формування змісту освіти на основі новітніх наукових і технологічних досягнень;

- інноваційна освітня діяльність у навчальних закладах усіх типів, рівнів акредитації та форм власності;
- правовий захист освітніх інновацій та результатів науково-педагогічної діяльності як інтелектуальної власності;
- залучення до наукової діяльності учнівської та студентської обдарованої молоді, педагогічних працівників;
- поглиблення співпраці та кооперації навчальних закладів і наукових установ, широке залучення вчених НАН України та галузевих академій до навчально-виховного процесу та дослідницької роботи в навчальних закладах;
- створення науково-інформаційного простору для дітей, молоді і всього активного населення, використання для цього можливостей нових комунікаційно-інформаційних засобів;
- запровадження цільових програм, що сприяють інтеграції освіти і науки.

З цього робимо висновок, що розвиток наукових досліджень безпосередньо впливає на якість навчального процесу, оскільки вони змінюють не лише вимоги до рівня знань студентів, а й сам процес навчання і його структуру у вищій школі, підвищуючи ступінь підготовленості майбутніх фахівців, їхній творчий практичний світогляд.

Як справедливо зазначає Г. С. Цехмістрова [14], розвиток науки у вищій школі передбачає підвищення якості підготовки спеціалістів, здатних, у свою чергу, після закінчення навчання самостійно вирішувати серйозні наукові завдання, йти у рівень з передовими ідеями теорії і практики управління народним господарством в умовах ринкової економіки. Тому саме у навчальному закладі важливо прищепити студентам інтерес до наукових досліджень, привчити їх уже на цьому етапі мислити самостійно [5].

У процесі навчання іноземних мов вищезазначене завдання вирішується через організацію текстової діяльності, що реалізується у професійно зорієнтованому читанні. Проблема основних характеристик читання та досліджень тексту плідно досліджується як вітчизняними, так і зарубіжними авторами [10; 3, с. 221-232; 8; 11, с. 78-90]. При цьому певна увага приділяється і комунікативним стратегіям текстової діяльності [1; 4, с. 153-211; 7; 12; 15, с. 131-156].

Метою нашої **статті** є уточнення ролі іноземних мов у розвитку науково-технічної творчості студентів, аналіз стратегії розуміння науково-технічного тексту у ситуаціях науково-дослідницької діяльності. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- аналіз умов навчального процесу у технічному вищому навчальному закладі;
- виокремлення типових ситуацій науково-дослідної роботи студентів

та інформаційних і аналітико-синтетичних умінь, необхідних для здійснення ефективної текстової діяльності;

– розгляд стратегій розуміння тексту.

Аналіз веб-сайтів п'яти вищих технічних навчальних закладів України (Національного університету України "Київський політехнічний університет", Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, Національного університету "Львівська політехніка", Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля та Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка) продемонстрував той факт, що науково-дослідницьку діяльність студентів у більшості вищих навчальних закладах технічного профілю можна класифікувати за двома напрямками:

– залучення студентів до елементів дослідницької діяльності, організації та методики наукової творчості у процесі підготовки до семінарських і практичних занять, участі у наукових дискусіях тощо;

– наукові дослідження, які здійснюють студенти самостійно під керівництвом викладачів за загальнокафедральною, загальнофакультетською чи науковою проблематикою ВНЗ.

Власне результати науково-дослідницької діяльності студентів за другим напрямом є вагоміші, часто оприлюднюються під час виступів із доповідями на наукових симпозиумах, конференціях (різних рангів), у наукових публікаціях періодичних фахових видань, патентуванні власних винаходів тощо.

Більше того, слід зазначити, що основою освіти у ВНЗ є самостійна робота студентів, бо саме вона формує готовність до самоосвіти, створює базу для безперервної освіти (навчання протягом усього життя), можливість постійно підвищувати свою кваліфікацію. А тому вихід на новий (вищий) рівень якості підготовки фахівців провідні учені та педагоги вбачають у переорієнтації навчальних планів на широке використання самостійної як навчальної, так і науково-дослідної роботи. Тому доцільно вести далі мову про те, що основною особливістю здійснення науково-дослідної роботи студентами вищих технічних навчальних закладів є її самостійність. Прикладом такої діяльності є організація у ВНЗ індивідуальних планів навчання із залученням студентів до реального проектування на замовлення підприємств, розробки завдань, що вимагають прийняття нестандартних рішень, самостійного викладання досліджень із подальшим виступом на наукових конференціях, лекціях тощо. Відповідно, самостійний науково-дослідний пошук студента під час навчання у ВНЗ повинен сформувати:

– вміння самостійно побачити і сформулювати проблему;

– вміння висунути гіпотезу, знайти або видумати спосіб її перевірки;

- стратегії збору даних, їх аналізу, розробки методики їх опрацювання;
- вміння сформулювати висновки й побачити можливість практичного застосування отриманих результатів;

- вміння і стратегії оформлення результатів науково-дослідної роботи.

Залежно від мети, суб'єкта, об'єкта і предмета дослідження, методів вирішення поставлених завдань, тривалості й масштабів науково-дослідної роботи та інших критеріїв її можна поділити на кілька видів [9, с. 11-16], а саме:

- а) відповідно до методів вирішення поставлених завдань: теоретичні, теоретико-експериментальні та експериментальні дослідження;

- б) за критерієм сфери використання результатів: фундаментальні та прикладні;

- в) залежно від складу досліджуваних якостей об'єкта: комплексні та диференційовані;

- г) за ознакою місця проведення: лабораторні та виробничі;

- д) залежно від стадій виконання: пошукові, науково-дослідницькі розробки, дослідно-промислові розробки тощо.

В усіх із зазначених напрямків і видів науково-дослідної роботи ключову роль відіграють інформаційні та аналітико-синтетичні вміння [2].

Зазначені вміння передбачають здійснення інформаційного пошуку та текстову діяльність, яка є основною предметною діяльністю студентів технічних спеціальностей в іншомовному професійно орієнтованому навчанні.

Аналіз низки досліджень тексту [3, с. 221-232; 8; 11, с. 78-90] свідчить про те, що текст, зокрема науковий, насичений діалогічністю, оскільки за ним завжди стоїть творець цього тексту, який пам'ятає про адресата і залежно від цього буде відповідним чином своє мовлення (текст).

Це ще раз підкреслює важливість того, що інтерактивність слід розуміти не лише як взаємодію учасників професійного спілкування між собою, але і як їх взаємодію з предметом (змістом) цього спілкування, що подається у вигляді інтерактивного тексту. Діяльність з опрацювання (розуміння, усвідомлення, присвоєння, оцінювання тощо) інтерактивного тексту виконує роль певної орієнтовної основи для іншої діяльності і, відповідно, стає структурним компонентом інших видів діяльності. Робота студента з предметним змістом, в основі якої, як правило, знаходиться науковий текст, передбачає не репродукцію, а активну продуктивну діяльність, що дає змогу переводити суть (змістове ядро) вихідного (первинного) тексту в будь-яку іншу форму його відтворення. Отримання нового продукту (вторинного тексту) можливе лише за умови постійного інтерактивного спілкування студента з автором первинного тексту, перебування у своєрідному заочному (опосередкованому) діалозі з ним.

Зважаючи на умови навчального процесу у технічному вищому навчальному закладі, вважаємо за доцільне зазначити, що у процесі описаного вище діалогу у студента може виникати бажання обмінятися своїми думками з іншими учасниками навчально-професійного чи власне професійного спілкування, вирішуючи уже в процесі безпосередньої взаємодії (інтерації) певні проблеми, відповідаючи на запитання. Така взаємодія може здійснюватися на рівні рецепції (аудіювання, читання) чи/та продуктивної діяльності (говоріння, письмо).

Текстова діяльність, що здійснюється у процесі рецептивних видів мовленнєвої діяльності, найчастіше реалізується у професійно зорієнтованому читанні. Аналіз основних характеристик читання [10] дав змогу зрозуміти, що читання є специфічним видом мовленнєвої діяльності, цілісним процесом, який зумовлений потребою людини в інформації певного виду і змісту, що є необхідною для вирішення соціальних проблем. Тому читання наукових текстів на цій підставі розуміємо не лише як активне вербальне письмове спілкування, а й як читання-діалог, бесіду, мовчазну суперечку читача з автором. Це не простий обмін, акт передачі інформації, певних результатів певної діяльності від автора до читача, а бесіда, діалог з авторами теорій, учень, винаходів тощо. Відповідно, діалогічність читання залучає читача до колективної мисленнєвої діяльності, орієнтує на пошук, створення і формування власного вирішення заданої проблеми.

У результаті спеціально організованого професійно зорієнтованого читання у процесі читацької діяльності відбувається смислова взаємодія між учасниками спілкування: автор здійснює це завдяки створенню тексту, а читач – під час сприймання і розуміння, додаючи до нього власне прочитання й інтерпретацію. У цьому аспекті зазначаємо, що формування і розвиток умінь текстової діяльності вимагає використання комплексу стратегій роботи із текстом.

Серед проаналізованих нами наукових праць стосовно вивчення стратегій розуміння тексту [1; 4, с. 153-211; 7; 12; 15, с. 131-156] нам найбільше імпонує стратегічна модель розуміння тексту, запропонована Т. А. ван Дейком та В. Кінчем. Розуміння в цій теорії визначається двома механізмами опрацювання за принципами “згори-донизу” та “знизу-нагору”. На найвищому рівні моделі знаходиться цільова схема, яка визначає важливість матеріалу з погляду його суттєвості. З протилежного боку моделі знаходиться текст.

Поняття “стратегії розуміння” було вперше введене Томасом Бівером [16, с. 279-362] і стосувалося проблеми розуміння речення. Т. А. ван Дейк та В. Кінч використовують це поняття у вищому сенсі, переходячи від рівня речення до рівня тексту для використання в опрацюванні текстуальної, контекстуальної, внутрішньої та зовнішньої інформації. Зазначені вчені

справедливо зазначають, що стратегічний аналіз залежить не лише від характеристик самого тексту, але й від ознак користувача мови, його мети, знань про світ тощо. Читач прагне реконструювати не лише певне значення тексту, що пропонується його автором різними способами, але й те значення, що є найправильнішим з погляду читача та його інтересів. Тому серед найбільш вагомих ознак моделі виділяємо те, що за умови її використання використовується великий обсяг знань, як епізодичних, так і абстрактних, залежно від мети використання мови, обсягу знань, що пропонується в тексті і в контексті, рівня переробки і ступеня зв'язності, що є необхідним для розуміння. Відповідно, з огляду на вищевказане, вважаємо, що для розробки ефективної методики навчання студентів технічного профілю продукування вторинних текстів слід насамперед, сформулювати в них подані нижче стратегії розуміння науково-технічного тексту.

Пропозиційні стратегії полягають у тому, що на першому етапі роботи із текстом відбувається так зване стратегічне конструювання пропозицій; абстракцій, які базуються на спостереженні у процесі читання тексту. Вони утримуються в пам'яті і підкоряються її законам. Пропозиції, у свою чергу, складаються із предиката й одного чи кількох аргументів. Предикату відповідають дієслова, прикметники, прислівники, а аргумент становлять іменники, їхні звороти та іменникові словосполучення. Такі пропозиції конструюються на основі значень слів, активованих у семантичній пам'яті, і синтаксичних структур речень. Предикати, що входять до складу пропозиції, називаються першими, оскільки саме дієслова відіграють найважливішу роль у передачі змісту речення, тому одне просте речення складає одну пропозицію, а складні речення аналізуються як складні пропозиційні схеми. Відповідно, чим складнішою є пропозиційна структура речення, тим важче його зрозуміти.

З метою формування і розвитку у студентів пропорційних стратегій пропонуємо використання таких вправ:

- поділ науково-технічного тексту на смислові абзаци;
- ідентифікація складних і простих речень;
- вичленення пропозиційних схем у реченні з ідентифікацією предиката й аргументів;
- семантизація пропозицій та ін.

Метою використання стратегій локальної когерентності є встановлення значеннєвих (сутнісних) зв'язків між реченнями тексту. Студент повинен вміти відшукати потенційні зв'язки між фактами, що позначені пропозиціями. Співвіднесені факти часто позначають тотожні референти, тобто певні об'єкти, особи тощо. У зв'язку з цим однією із стратегій є пошук тих аргументів пропозицій, що перебувають у співреферентності з одним із

аргументів попередньої пропозиції. Відповідно, встановлення загального зв'язку між пропозиціями відбувається на основі:

- 1) лінійного впорядкування речень;
- 2) експліцитного зв'язку;
- 3) знань, що зберігаються в довготривалій пам'яті.

Отже, до системи навчання студентів слід ввести завдання на встановлення локальної зв'язності речень у загальній структурі тексту (ідентифікація лінії займенник – іменник – займенник у структурі одного абзацу чи кількох суміжних абзаців. Прикладом такого завдання може бути такий: підкресліть іменник у парах речень, якого стосується займенник *it* + текст патенту у двох реченнях).

Стратегії використання знань використовуються з метою уникнення повної активації всього знання, необхідного для розуміння слова чи речення, відповідно використовуються знання, що пропонуються самим текстом і його контекстом, рівнем переробки і ступенем зв'язності (граматичний контекст слова; семантизація слова за допомогою відомого контексту, семантизація слова на основі типовості алітерації чи асонансу в англійській мові). До цього блоку вправ відносимо такі:

- вкажіть, позитивну чи негативну конотацію мають слова типу *diminish, devingle, decrease, drop, shrink, sink*;
- згрупуйте слова у синонімічні/антонімічні пари;
- згрупуйте слова відповідно до узагальнюючих іменників;
- вкажіть частину мови підкреслених слів тощо.

Макростратегії використовуються з метою впорядкованої організації пропозицій у загальний зміст тексту. Такими стратегіями є схематичні стратегії, оскільки більшості науково-технічних текстів властива чітка (незмінна типова) структура, відповідно студенти повинні навчитися чітко розрізняти у загальному тексті його композиційно-структурні компоненти. Отже, у загальну систему вправ пропонуємо ввести завдання на поділ тексту на відповідні композиційно-структурні частини (тобто знаходження їх початку і кінцівки).

Наукові результати. Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз наукових джерел та практики викладання іноземних мов в університеті дослідницького типу дає змогу зробити висновок щодо ключової ролі, яку відіграє формування стратегії розуміння науково-технічного тексту у ситуаціях науково-дослідної роботи студентів. Відтак, моделювання зазначених ситуацій у міжпредметній кооперації мовних і профілюючих кафедр сприяє зменшенню відстані між навчальною і науково-дослідною діяльністю, підвищує ефективність розвитку аналітичних і синтетичних вмінь опрацювання інформації і її використання для вирішення комунікативних і професійних завдань. Подальший розвиток розглянутої у статті проблематики лежить у площині системного аналізу

текстової діяльності студентів у ситуаціях науково-технічної творчості, зокрема розгляду стратегій оцінювання і присвоєння інформації та стратегії створення вторинного тексту.

Використана література:

1. *Авякан А. А.* Механизмы и стратегии понимания и перевода иноязычного текста: на материале анализа вариантов перевода научно-популярного текста на англ. языке : дис. ... канд. фил. наук : 10.02.19 / Авякан Асия Альтафовна. – Уфа, 2008. – 194 с.
2. *Балашова С. П.* Формування науково-дослідних умінь у студентів педагогічного коледжу в процесі вивчення природознавчих дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / С. П. Балашова. – К., 2000. – 19 с.
3. *Глазман М. С.* Научное творчество как диалог / М. С. Глазман // Научное творчество. – М., 1969. – С. 221-232.
4. *Дейк Т. А. ван, Кинч В.* Стратегии понимания связного текста / Т. А. ван Дейк, В. Кинч // Новое в зарубежной лингвистике. Когнитивные аспекты языка. – Вып. 23. – М. : Прогресс, 1988. – С. 153-211.
5. *Дейниченко Г. В.* Підготовка студентів природничо-математичних спеціальностей до технічного конструювання у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 “Теорія навчання” / Г. В. Дейниченко. – Х., 2009. – 20 с.
6. *Згуровський М. З.* Дослідницькі університети: шанс для Європи / М. З. Згуровський // Дзеркало тижня. – 2006. – № 39.
7. *Карневская Е. Б.* Английский язык. Стратегии понимания текста : в 2 ч. – Ч. 1 / Е. Б. Карневская. – Мн. : Вышейшая школа. – 320 с.
8. *Кожина М. Н.* О диалогичности письменной научной речи: учебное пособие по спецкурсу / М. Н. Кожина. – Пермь, 1986. – 90 с.
9. *Лозова В.* Стратегічні питання сучасної дидактики / Валентина Лозова // Шлях освіти. – 2003. – № 2. – С. 11-16.
10. *Серова Т. С.* Психологические и лингводидактические аспекты обучения профессионально-ориентированному иноязычному чтению в вузе / Тамара Сергеевна Серова. – Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1988. – 227 с.
11. *Славгородская Л. В.* О логико-смысловых связях в научном диалоге / Л. В. Славгородская // Лингвостилистические исследования научной речи. – М. : Знание, 1979. – С. 78-90.
12. *Соловьева М. В.* Стратегии понимания иноязычного текста : дис. ... канд. фил. наук : 10.02.19 / Соловьева Мария Валерьевна. – Тверь, 2006. – 156 с.
13. *Стеченко Д. М.* Методологія наукових досліджень / Д. М. Стеченко, О. С. Чмир. – К. : Знання, 2007. – 317 с.
14. *Цехмістрова Г. С.* Основи наукових досліджень : навчальний посібник / Г. С. Цехмістрова. – К. : Видавничий Дім “Слово”, 2003. – 240 с.
15. *Bereiter C.* Use of Think Aloud in Identification and Teaching of Reading Comprehension strategies / C. Bereiter, M. Bird // Cognition and Instruction. – 2 (2) – 198. – P. 131-156.
16. *Bever T. G.* The Cognitive Basic for linguistic structures // Ed. G.R. Hayes. Cognition and the development of language. – New York Wiley, 1970. – P. 279-362.

ЦЕПКАЛО А. В. *Текстовая деятельность студентов технических специальностей в ситуациях научно-исследовательской работы в процессе обучения английскому языку.*

В статье осуществлен анализ текстовой деятельности студентов старших курсов технических вузов в ситуациях научно-исследовательской работы в процессе обучения английскому языку. Подчеркивается, что формирование и развитие умений текстовой деятельности требует использования комплекса стратегий работы с текстом. Предложено для эффективного продуцирования вторичных текстов сформировать стратегии понимания научно-технического текста. Выделены коммуникативно значимые научно-исследовательские умения, проанализированы стратегии понимания научно-технического текста в ситуациях научно-исследовательской деятельности.

Ключевые слова: *научно-исследовательская работа студентов, стратегия понимания текста, текстовая деятельность, аналитико-синтетические умения.*

TSEPKALO O. V. Text processing of technical specialties students in scientific and research situations while teaching English.

The article analyzes text processing of senior students of technical universities in situations of their scientific and research work in the course of teaching English. It is noted that student research skills formation and development require the introduction of communicative strategies for text processing. Strategy for scientific text comprehension is considered. Communicatively significant scientific and research skills, analysis of strategies for scientific text comprehension in situations of scientific and research activities are highlighted.

Keywords: student's scientific and research work, text comprehension strategies, text processing, analytical and synthetic skills

УДК 037.17

**Чернишова Є. Р., Сіданіч І. Л.
ДВНЗ “Університет менеджменту освіти” НАПН України**

ПРОБЛЕМИ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У статті актуалізуються проблеми духовно-морального виховання високодуховної молоді з чіткими ціннісними орієнтаціями. Процес духовно-морального виховання студентів вищого навчального закладу на сучасному етапі розвитку суспільства має включати освітньо-виховні ресурси культурно-духовних надбань та кращі досягнення духовної культури; соціокультурний потенціал навчального середовища вищого навчального закладу, духовно-моральний саморозвиток особистості студента.

Ключові слова: духовність, духовно-моральне виховання, студентство, формування духовності, навчально-виховний процес у вищому навчальному закладі.

Сучасний соціально-економічний, науково-технічний і культурний розвиток суспільства поставив перед вищою школою завдання сформувати не лише справжнього професіонала, який має ґрунтовні фахові знання, а й високодуховну особистість. На сьогодні, внаслідок недостатньої розробленості аспектів змісту та ціннісних домінант вищої професійної освіти вищих навчальних закладів (ВНЗ), здебільшого діє консервативний “розподільник” фахових знань, за якими втрачає духовна складова особистості майбутнього дипломованого фахівця.

Проблема духовно-морального виховання підростаючого покоління є однією з найбільш актуальних досліджень у сучасній науці, особливо в умовах кардинальних змін, які відбуваються в нашій країні. У новітніх умовах удосконалення системи вищої освіти важливими є питання відродження духовної місії вищої школи, переходу до духовно-моральної системи виховання в цілому. Потреба у такому оновленні пов'язана з тим, що нинішня система освіти не забезпечує на належному рівні вирішення пріоритетного завдання – духовно-морального виховання майбутніх спеціалістів, що поєднують високий професіоналізм і духовне багатство.

Міністр освіти і науки України Д. Табачник зазначив, що міністерство приділяє велику увагу поверненню в усі ланки системи освіти ґрунтового